

Rozdíl mezi teologem a religionistou

Otakar A. Funda

Mám na mysli především rozdíl mezi křesťanským teologem a religionistou, který se zabývá křesťanstvím jako fenoménem lidských dějin a kultury.

Křesťanský teolog právě tak jako religionista studují křesťanství, jeho vznik, dějiny i současné trendy. Křesťanství je předmětem jejich zájmu, jejich studia. Křesťanský teolog přistupuje ke svému tématu zevnitř, kriticky reflektuje výpovědi křesťanské víry, ale v zásadě je sdílí, sám stojí na pozici víry. Teologie je tedy kritickou sebereflexí křesťanské víry ve službě zvěstování. Křesťanský teolog je většinou přesvědčen o jedinečnosti a nadřazenosti křesťanství vůči jiným náboženstvím. Toto přesvědčení opírá o víru, že křesťanství není projev lidské kultury, lidského ducha, nýbrž že má svůj původ v Božím zjevení.

Pro religionistu je křesťanství jedním z náboženství, je výtvozem lidského ducha, fenoménem lidských dějin a kultury. Religionista se snaží křesťanství pochopit, ale klade je do jedné řady s jinými, dějinně zase jinak podmíněnými náboženstvími. Pokud se religionista přece jen nechá zlákat k hodnoticím soudu - což není jeho úkolem - pak upřednostní jedno náboženství před druhým ne z důvodu božského zjevení, božského původu toho či onoho náboženství, nýbrž z důvodu např. etické nebo sociální hodnoty určitého náboženství.

Poučený religionista ovšem ví, že žádnému náboženství není možné zcela porozumět zvenčí. Snaží se proto sžít se svým tématem a bedlivě naslouchat a artikulovat, jak vyznavači určitého náboženství - v našem případě křesťanství - sami sobě rozumějí, jak prožívají svou víru.

Religionista nehlásá křesťanskou víru, nepředkládá k věření článku křesťanské věrouky a nesnaží se je interpretovat, aby byly sdílné, ale ptá se, jaké pojetí světa, života a člověka odráží. Teologovi, který určitý článek křesťanské víry byl i velmi kriticky interpretuje, jde však vždy o to, aby jeho intenci zvěstoval. Religionista přestává na tom, že se snaží tuto intenci objasnit. Nechápe svou práci jako službu náboženství, kterým se zabývá, nýbrž jako úsilí ve službě člověku obecně, ve službě filozofie, humanity, výchovy, kultury. Tím se zásadně odlišuje od teologa. Teolog zvěstuje Boha, a to i tehdy, když se snaží tuto kategorii přiblížit pomocí nenáboženské, filozofické mluvy. Religionista nezvěstuje Boha, nýbrž se ptá, co vede člověka k tomu, aby o Bohu mluvil, a jaké sebepochopení svou řečí o Bohu artikuluje.

Jsou teologové, kteří o sobě říkají, že jsou religionisty. Pokud to znamená, že přešli z pozice teologické na pozici religionistickou, je to v pořádku. Pro

jejich religionistický vhléd je nesmírným přínosem, že jako teologové mají zvláštní citlivost pro výpovědi křesťanské víry a dovedou velmi přiměřeně chápat jednotlivé odstíny i pohledem jakoby zevnitř. Pokud však teolog o sobě tvrdí, že je religionistou, ale přitom setrvává na vyznavačské pozici křesťanské víry, pak religionistou není. Myslím nyní pokud nevyznává jen určitou antropologickou koncepci, nýbrž pokud vyznává Boží činy dějin spásy (např. stvoření, spasení skrze Kristův kříž, Kristovo vzkříšení, dar Ducha svatého, druhý Kristův příchod, vzkříšení mrtvých, život věčný apod.) jako objektivní. Teolog zabývající se religionistikou není v pravém slova smyslu religionistou, nýbrž teologem, který podnikl určité religionistické bádání. Všimá si např. sociologie či psychologie náboženství. Jeho bádání je však ohraničeno jeho vírou. Teolog může snadněji religionisticky studovat jiná náboženství, nikoli však náboženství, které vyznává. Ale i jeho studium jiných náboženství není důsledně religionistické, protože v určitou chvíli se přihlásí s apologií svého vyznávaneého náboženství vůči jiným náboženstvím. Tu již je opět teologem. Může brilantně ovládat i různé religionistické disciplíny, ale není v pravém slova smyslu religionistou. Teolog, který se zabývá religionistikou, tenduje nakonec k náboženské filozofii, kdežto religionista k filozofii náboženství. Filozofující teolog se snaží filozoficky objasnit své náboženské výpovědi, filozoficky je reflektovat a filozoficky je podbudovat. Dělá náboženskou filozofii. Religionista pěstuje filozofii náboženství, to znamená, že filozoficky reflektuje náboženství jako lidský jev a ptá se na jeho filozofické komponenty.

Mezi teologií a religionistikou, konkrétně mezi křesťanskou teologií a religionistickým studiem křesťanství, leží ostrý předěl. Mezi teologem a religionistou je ovšem možná velmi plodná spolupráce. Myslím nyní na teologa, který pracuje historicko-kritickou metodou a důsledně tuto metodu uplatňuje ve všech oblastech dějin křesťanství, nevyjímaje jeho počátky. V oblasti znalosti látky - v případě religionistického studia křesťanství v oblasti znalosti křesťanské tradice - mohou jít religionista a teolog značný kus cesty společně. Ostatně to bylo dílo teologů, zejména protestantských liberálních teologů 19. a počátku 20. století a teologů školy dějin formy, které otevřelo religionistickému studiu křesťanství důkladnou znalost materiálu.

Zvláštní pomezí se otevírá mezi teology směru nenáboženské interpretace křesťanství a religionisty, kteří studují křesťanství. Z teologů myslím v této souvislosti především na R. Bultmanna s jeho demytologizací, na D. Bonhoeffera a jeho odmítnutí představy všemohoucího a všeřídícího Boha, na P. Tillicha, který pojem Bůh interpretuje jako náboženský symbol, na G. Ebelinga, který odmítá dělit skutečnost na profánní a sakrální, neboť je jen jedna skutečnost a ve víře jde o její pravdivou podobu, a na H. Brauna, pro kterého je Bůh výrazem pro zcela speciální antropologii, pro to, odkud jsem určen, co se mě bezpodmínečně dotýká. Pokud teolog interpretuje výpovědi křesťanské víry směrem zcela specifické antropologie a opouští

náboženské mýty, představy a dogmata, může být rozdíl mezi ním a religionistou téměř zanedbatelný. Teologové směru nenáboženské interpretace křesťanství, ač vědomě chtěli zůstat teology a svůj projekt nenáboženské interpretace koncipovali jako teologický počín ve službě křesťanské zvěsti, stanuli na pomezí mezi teologií a religionistikou. Naše drsná doba však likviduje mezipozice. Ve vyhocení zatěžkávacích zkoušek se kdysi nadějně mezipozice ukazují být iluzí. Tak jako se ukázala fikcí vidina socialismu s lidskou tváří, tak se ukázala fikcí i nenáboženská interpretace křesťanské víry jako teologický počín. Zůstává otázkou, zda iluzornost těchto mezipozic tkví v nich samých, či zda určitá zjednodušující brutalita naší doby nenechává prostor pro širší škálu jemných rozdílů.

Teolog může být religionisticky vzdělán, ale svým přístupem k tématu není religionistou, nýbrž teologem. Studuje určité náboženské jevy za použití i religionistických zřetelů, nakonec však provádí apologii křesťanství vůči jiným náboženstvím či apologii své konfese vůči jiným konfesím. Religionista může být teologicky vzdělán, může mít i svou teologickou minulost, ale religionistou je teprve tehdy, když ke svému tématu - a platí to zejména pro religionistické studium křesťanství - přistupuje bez vyznavačské a konfesní vázanosti.

Je třeba ještě podotknout, že religionistika je něco zcela jiného než interreligiózní dialog. V mezináboženském dialogu hovoří reprezentanti různých náboženství ze své náboženské pozice, i když se snaží poznat jiné náboženské útvary a jejich vyznavačům pozorně a vstřícně naslouchat. Religionista však nehledá bázi, na které by se mohli setkat věřící různých konfesí či věřící různých náboženství. Religionista nezastává náboženství, které je předmětem jeho studia, nýbrž dotazuje se na jeho obecně lidský přínos. Ovšem i interreligiózní dialog jako nový religiózní jev je předmětem religionistova studia a zájmu.